

TEORIA DIALOGULUI DEZVOLTATIV ÎN PRACTICA FORMĂRII CONTINUI

Valeriu CABAC, *dr., prof. univ.,
Facultatea de Științe Reale, Economice și ale Mediului,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți*

Abstract: *The communication presents a training technology, which allows the transformation of the teacher-student relationship from a vertical one into a horizontal one, defined as – the technology of the developmental dialogue. The advantages of using this technology in continuous training are discussed.*

Keywords: *teacher-student relationship, dialogue, developmental dialogue theory.*

Deși sistemul educațional/de formare este unul conservativ, inert (și aceasta nu este o caracteristică negativă a sistemului), în ultimele decenii în el pot fi observate tentative de schimbare a conținuturilor, de implementare a noilor abordări, a modurilor de organizare a instruirii, de utilizare a noi mijloace de instruire ș. a. Pot fi amintite aici abordarea curriculară a educației/formării, centrarea instruirii pe cel ce învață, învățământul la distanță și varianta lui modernă – învățământul mixt (engl. blended learning), platformele de învățare (engl. learning management system), portofoliile electronice. O simplă căutare în Internet la subiectul „Metode de instruire” arată o majorare a interesului față de metodele active și interactive, instruirea dialogată etc. Totodată, practica de realizare a formării inițiale și a celei continue demonstrează că relația cadru didactic - instruit este, în esență, una *narativă* și presupune existența unui narator (cadru didactic), care povestește, explică și a unui sau a mai multor ascultători răbdători (instruiții), adesea lipsiți de posibilitatea de a vorbi. La o analiză mai atentă se poate observa că relația cadru didactic - instruit este una *verticală*. O asemenea relație este caracteristică pentru modelul magistrocentrist al instruirii.

Să facem o mică incursiune istorică și să urmărim cum s-a schimbat în timp relația cadru didactic - instruit în instruire. În anul 1121 filozoful și teologul francez Hugues de Saint-Victor a publicat cartea „Didascalicon”, recunoscută ulterior drept lucrare de referință în domeniul perfecționării învățământului superior și drept prima lucrare cunoscută în domeniul didacticii [1]. „Didascalicon”-ul conține principalele criterii de planificare a procesului de instruire în universități, regulile unei instruirii sistematice cu utilizarea dialecticii, care avea pe atunci semnificația „artei conversației”. Cele relatate ne permit să afirmăm că, de la bun început, instruirea (cel puțin, în universitate) era bazată pe dialog. Denumirea completă a lucrării lui Saint-Victor este „Didascalicon: despre studiul lecturii”. Există trei categorii de lectură, afirmă Saint-Victor: a dascălului (docentis), a studentului (discentis), a cititorului singur (per se insipientis). Și dacă, în accepțiunea modernă, lectura semnifică *relația dintre autor și cititor*, atunci la Saint-Victor, lectura semnifică *relația dintre doi cititori*, unul avansat și altul debutant. Din explicațiile lui Saint-Victor rezultă că în universitatea medievală lectura studentului se deosebea de lectura cititorului singur: studentul lectura sursele împreună cu profesorul, dialogând asupra celor citite. De altfel, în limba latină *lĕctiō* înseamnă *citire, lectură*. Modelul instruirii descris mai sus, în care predarea și învățarea nu erau separate, era realizabil datorită volumului relativ mic al conținuturilor didactice și numărului relativ mic de studenți. Odată cu majorarea celor doi parametri, în universități procesul de instruire s-a divizat treptat în predare (discursul magistral al profesorului) și învățare (activitatea independentă a studentului). În opinia cercetătorului S. Cristea, „predarea reprezintă acțiunea cadrului didactic de transmitere a cunoștințelor la nivelul unui model de comunicare unidirecțional, dar aflat în concordanță cu anumite cerințe metodologice care condiționează învățarea...” [2, p. 297]. Atrag atenția la adjectivul „unidirecțional” din definiția de mai sus. El conferă predării calitatea de *monolog*.

Să ne adresăm acum la conținutul lucrării „Didactica Magna” a lui I. A. Komensky, publicată în anul 1657. Vorbind despre modul în care elevul îl poate întrece pe profesor, marele pedagog afirmă că pentru aceasta trebuie respectate trei reguli:

- întreabă cât mai mult (caută hrană spirituală);
- ceea ce ai aflat – asimilează;
- ceea ce ai asimilat – distribuie și altora [3, p. 82].

A „distribui altora” înseamnă pentru elev a învăța pe alții, adică pe colegii săi. Acest lucru, cel mai probabil, poate fi realizat prin dialog.

Pedagogul brazilian Paulo Freire, unul din cei mai importanți reprezentanți ai pedagogiei sec. XX, este autorul așa-numitei „pedagogii a dialogului”. Pedagogia respectivă se sprijină pe trei principii importante:

- a. principiul *antropologic*: cadrul didactic și instruitul sunt subiecți cu drepturi egale ai procesului de instruire; ambii subiecți dispun de anumite cunoștințe, experiență, cu care fac schimb reciproc în procesul de instruire;
- b. principiul *tematizării*: pentru instruire cadrul didactic trebuie să selecteze termeni și cuvinte-cheie, care satisfac următoarelor criterii: (1) ele se referă la contextul social al instruitului; (2) ele cuprind aspectele sociale, culturale, politice ale realității în care acționează instruitul;
- c. principiul *problematizării*: cadrul didactic creează situații în care instruitul conștientizează lipsa unor cunoștințe și necesitatea de a umple golurile în învățare [4].

Important pentru discuția de mai departe este principiul antropologic: cadrul didactic și instruitul au aceleași drepturi și, prin urmare, ambii pot îndeplini atât funcția de predare, cât și cea de învățare. O asemenea relație între cadrul didactic și instruit poate fi realizată numai prin intermediul *dialogului*.

Ideea dialogului este prezentă și în opera filozofului rus M.M. Bahtin. În lucrarea sa [5] autorul menționat face distincția între *explicație* și *înțelegere*, demonstrând că în cazul explicației avem o singură conștiință, un singur subiect (cel ce explică), iar în cazul înțelegerii avem două conștiințe, doi subiecți. Înțelegerea întotdeauna într-o anumită măsură este *dialogată*, afirmă M.M. Bahtin.

Integrarea ideilor expuse mai sus cu teoria socio-constructivistă a învățării, cu centrarea instruirii pe cel ce învață, a condus la apariția unei noi tehnologii de instruire, care a primit denumirea de *tehnologia dialogului dezvoltativ* (TDD). În constituirea și devenirea TDD un rol decisiv îi aparține Grupului francez de educație nouă (Groupe Française d'Éducation Nouvelle – GFEN), care este o mișcare de cercetare și formare în educație.

TDD reprezintă o activitate de învățare special organizată, bazată pe comunicarea verbală, în procesul căreia instruitul obține cunoștințele și abilitățile necesare nu într-o formă pasivă, ci prin formarea, generarea și transformarea lor. Cunoștințele noi apar în mersul activității instruitului cu semne și simboluri, în primul rând, a activității de generare a vorbirii și în procesul *dialogului* cu participanții la procesul instructiv sau cu textul. În TDD se distinge comunicarea instruitului cu sine (relația Eu-Eu), cu alții (relația Eu-Altul) și cu textul (relația Eu-Textul).

La baza TDD se află un set de principii. Vom face o descriere succintă a acestor principii.

Nedeterminarea. Scopurile și obiectivele predării/finalitățile învățării nu sunt predeterminate, ci sunt descoperite/deduse în mersul sau la finele unei secvențe de instruire și pot fi pluraliste.

Caracterul situativ. Învățarea se produce în *situații* didactice, proiectate în prealabil de către cadrul didactic.

Pluralismul. Principiul pluralismului în TDD reflectă nu numai posibilitatea și necesitatea apariției în cadrul orelor a diverselor puncte de vedere și atitudinea respectuoasă față de opinia opoziționalului (sursei), dar și dreptul la greșeală a instruitului. În TDD nu există greșeli ale instruiților în sensul tradițional al cuvântului. Greșeala reprezintă o afirmație sau un fragment al unei afirmații care este o etapă spre succes, o cunoștință incompletă, intermediară, un pas firesc și legitim în cunoaștere și dezvoltare.

Protexualitatea. Esența principiului protexualității constă în faptul că, înainte de a afla cum o problemă analogică a fost rezolvată de alte persoane (savanți, practicieni), instruitul trebuie să încerce să rezolve problema de sine stătător.

Autoreciprocitatea. Esența acestui principiu constă în faptul că punerea problemei didactice/formularea întrebării este realizată nu de către cadrul didactic, ci de către instruit și această problemă este adresată sie.

Discontinuitatea sau ruptura. Orice cunoștințe cu adevărat noi și modurile de prezentare a acestor cunoștințe sunt noi datorită faptului că se produce o *ruptură* cu ceea ce era considerat corect până la aceasta (anume așa se produce schimbarea ca rezultat al învățării). Principiul discontinuității semnifică *renunțarea* la cunoștințele vechi și, concomitent, *generarea* cunoștințelor noi. Baza pentru ruptură o constituie *diferențele* dintre sensurile individuale și semnificațiile formelor convențional-simbolice, care apar în cadrul dialogului intern sau în comunicarea cu alții și cu textul.

Principiul discontinuității este *cel mai important* principiu al TDD.

O lecție/o oră în spiritul tehnologiei dialogului dezvoltativ are următoarea structură:

- Tematizarea (anunțarea subiectului);
- Asocierile și lucrul cu lexicul;
- Fixarea punctului de referință;
- Generarea textului;
- Redactarea în grup;
- Lucrul cu textul oficial;
- Reflecții;
- Concluzii, formularea obiectivelor, luarea deciziilor.

În RDD se utilizează frecvent o metodă de instruire numită „Euristică lui R. Larsson”.

Euristica reprezintă un sistem de întrebări instructive, răspunsurile consecutive la care permit instruitului:

- să efectueze în cadrul unui dialog intern sau real căutarea sau structurarea conținutului la o anumită temă;
- să adune argumente pentru demonstrarea, critica sau respingerea tezelor și concluziilor la o temă sau alta.

Euristica elaborată pentru o situație concretă se numește *topic*. Mai precis, topicul este un sistem de întrebări, ale căror răspunsuri consecutive permit instruitului:

- să realizeze căutarea și/sau structurarea conținutului în cadrul dialogului intern sau extern la plasarea lui în contextul unei situații concrete;
- să adune argumente pentru demonstrarea, critica sau respingerea tezelor, concluziilor, punctelor de vedere în contextul unei situații concrete.

Aducem un exemplu de topic clasic – descrierea evenimentului:

- Ce eveniment s-a produs?
- Unde s-a produs evenimentul?
- Când s-a produs evenimentul?
- Cum s-a produs evenimentul?
- De ce s-a produs evenimentul?

Activitatea cadrului didactic, care utilizează tehnologia dialogului dezvoltativ, se deosebește radical de activitatea profesorului în cadrul instruirii tradiționale după mai mulți parametri:

1. Profesorul nu numai plasează instruiții în situația de nedeterminare personală, dar și singur se află într-o asemenea situație, deoarece nu știe încotro se va îndrepta activitatea lor individuală și colectivă (principiul nedeterminării).
2. Profesorul nu are dreptul să-și expună propriul punct de vedere, indiferent de faptul dacă coincide sau nu coincide acest punct de vedere cu poziția oficială a științei. Evident, profesorul trebuie să cunoască bine materia de studiu, dar nu are voie să demonstreze cunoștințele sale nici la o etapă a instruirii (imediat ce profesorul încearcă să demonstreze superioritatea sa, procesul de învățământ nu mai este centrat pe cel ce învață, ci pe profesor).
3. Funcția de bază a profesorului constă în organizarea și coordonarea comunicării didactice în sistemele „Eu - Eu”, „Eu - Altul”, „Eu - Textul”. La oră profesorul trebuie să se facă „nevăzut”, situat pe planul secund. Prezența discretă a profesorului inițiază și instituționalizează procesul de instruire.
4. Obiectivul de bază al profesorului constă în arta de a formula teme și probleme care generează „rupturi”, discontinuități (principiul discontinuității). Profesorul nu are voie să pună întrebări referitoare la sarcinile propuse instruiților. Întrebările se pot referi la identificarea etapei de lucru, la care se află instruitul.
5. Atitudinea profesorului este de fiecare dată pozitivă, binevoitoare. Profesorul reiese din faptul că orice enunț/declarație a instruitului are o motivare pozitivă.

În cadrul sesiunilor de formare din proiectul „Teach Me” (programul Erasmus +) au fost realizate mai multe ore cu utilizarea tehnologiei dialogului dezvoltativ. Cursanții, lucrând individual, în perechi și cu texte au reușit să construiască definiții originale ale noțiunilor „instruire”, „competență” și să răspundă la întrebarea: Trebuie profesorul să-și iubească discipolii?

Tehnologia dialogului dezvoltativ dispune de un potențial mare la formarea adulților. Ea trebuie să devină un instrument indispensabil al formatorilor din universitate.

Bibliografie:

1. *The Didascalicon of Hugh of Saint Victor: A Guide to the Arts*. Reprint Edition. New York: Columbia University Press, 1991. 254 p.
2. CRISTEA, S. *Dicționar de pedagogie*. Chișinău-București: Grupul editorial Litera. Litera Internațional, 2000. 398 p.
3. KOMENSKY, I. *Didactica Magna*. Traducere, comentarii și studiu de prof. univ., dr. Iosif Antohi. București: EDP, 1970. 197 p.
4. FREIRE, P. *Pedagogy of the Oppressed*. New York, N. Y.: Continuum, 2007. 183 p.
5. БАХТИН М.М. *Эстетика словесного творчества* / сост. С.Г. Бочаров, примеч. С.С. Аверинцев и С.Г. Бочаров/. Москва: Искусство, 1979. 423 с.